

بررسی و تبیین مؤلفه‌های مدیریت راهبردی دانشگاه اسلامی مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی

سید کمال واعظی^۱

محمد فدایی^۲

چکیده

خاستگاه نهادی دانشگاه، رفع نیازهای توسعه‌ای جامعه است و دانشگاهی می‌تواند در این مسیر موفق باشد که خود را باور کرده، به دنبال راه حل‌های بومی برای مسائل واقعی کشور باشد. اقتصاد مقاومتی، الگوی بومی درون‌زای توسعه کشور است. در نتیجه، دانشگاهی می‌تواند برای جامعه اسلامی- ایرانی کارکردهای واقعی خود را ایفا کند که منطبق با الگوی اقتصاد مقاومتی ساماندهی شود. **هدف:** تحقیق حاضر تلاشی است در جهت یافتن مؤلفه‌های مدیریتی که بتواند به دانشگاه برای درک و اجرای گفتمان اقتصاد مقاومتی کمک کند. **روش:** با توجه به جدید بودن موضوع، از روش تحقیق کیفی و خبره‌سنجی استفاده و با ۲۰ نفر از خبرگان علمی و اجرایی مصاحبه باز شد و در ادامه گزاره‌های برآمده از مصاحبه‌ها با تکنیک تم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. **یافته‌ها:** ۱۰ تم ادراک اهمیت بهبود مدیریت راهبردی، ادراک اهمیت رجوع به الگوی اقتصاد مقاومتی، برنامه‌ریزی و عقلانیت اداره، نظام‌سازی، توسعه آموزش، مردم‌گرایی، نیازمحوری، خودکفایی، کارآفرینی و برون‌گرایی استخراج شد. **نتیجه‌گیری:** تم‌های به دست آمده در قالب سه مؤلفه ادراکی، نگرشی و ساختاری، در کنار ۱۲ پیشنهاد کاربردی برای سیاستگذاران علم و فناوری کشور ارائه شد.

واژگان کلیدی: مدیریت راهبردی، توسعه علمی، اقتصاد مقاومتی، دانشگاه.

♦ دریافت مقاله: ۹۳/۰۶/۱۳؛ تصویب نهایی: ۹۳/۱۱/۱۸

۱. دانشیار دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.

۲. کارشناس ارشد دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) // آدرس: تهران؛ خیابان طالقانی، نبش خیابان مفتح، مجتمع دانشجویی ۱۳ آبان، دفتر

معاونت علمی و پژوهشی / شماره: ۸۸۳۸۱۵۵۱ / [Email: Mohammad.Fadaee@ut.ac.ir](mailto:Mohammad.Fadaee@ut.ac.ir)

الف) مقدمه

همان طور که هر فردی در جامعه از الگوی ویژه‌ای از عقاید، باورها و هنجارها رفتار می‌کند، جوامع نیز از باور، فرهنگ و آداب ویژه‌ای در حرکت خود پیروی می‌کنند که بر مبنای مبانی نظری مشخصی به وجود آمده است. به عبارتی؛ یکی از اصلی‌ترین تفاوت‌های جوامع مختلف، مبانی نظری و ریشه‌های فرهنگی در کشورهاست. الگوهای توسعه کشورها نیز تحت تأثیر این مبانی نظری قرار دارند. به همین دلیل، الگوهای توسعه کشورهای غربی، برای توسعه کشورهای شرقی کارایی چندانی ندارد. همین موضوع، کلیدواژه‌ای را با عنوان بومی‌سازی مطرح کرده و کشورها را بر آن داشته تا الگوها و تکنیک‌های بومی خود را طراحی کنند. به عبارت ساده‌تر؛ کارویژه حوزه علم و فناوری در کشورها، رفع نیازها و مسائل آن کشورهاست که عمده این مشکلات و مسائل، مختص به خود آن کشور بوده، به راه‌های بومی احتیاج دارند.

چند سالی است مفهوم اقتصاد مقاومتی به عنوان الگوی توسعه جمهوری اسلامی در کشور مطرح شده است. اقتصاد مقاومتی، الگویی است که در شرایط فشار و تحریم نیز پیشرفت کشور را تضمین می‌کند. بر این اساس، هر الگوی مدیریتی و اقتصادی و اجتماعی که در کشور بخواهد مورد بهره‌برداری قرار بگیرد، باید با الگوی توسعه کشور؛ یعنی اقتصاد مقاومتی هماهنگ بوده و به عبارتی برآمده از آن الگوی بالادستی باشد.

زیربنای اصلی توسعه کشورها، حوزه علم و فناوری و در واقع؛ دانشگاه است. اساساً پیشرفت کشورها، بدون پیشروی در حوزه علم و فناوری، امری خیالی است و کشورهایی که بر خلاف این و با واردات محصولات علمی و فناوریانه قصد شکوفایی دارند، نه تنها به پیشرفت حقیقی نمی‌رسند، بلکه روز به روز بر وابستگی و خودناباوری آنها افزوده می‌شود. تنها پیشرفتی مورد قبول است که بتواند وابستگی کشور را کم کند و متکی به داخل و درون‌زا باشد. مدیریت صحیح پیشرفت علم و فناوری در کشور، مستلزم یک نظام مدیریت راهبردی و مدیریت کلان کارآمد است و الگویی می‌تواند کارآمدی را تضمین کند که متکی به داخل و منطبق بر الگوی عمومی توسعه کشور باشد.

ب) چارچوب نظری تحقیق**اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با دانشگاه**

جوامع بشری برای نظم بخشیدن به حیات اقتصادی خود، از مفاهیم و اندیشه‌هایی که در فرهنگشان وجود دارد، استفاده می‌کنند و در حقیقت؛ آن را تبدیل به یک مکتب اقتصادی می‌کنند. بر این اساس، هر جامعه‌ای را می‌توان دارای یک نوع مکتب اقتصادی دانست؛ زیرا در هر جامعه‌ای مفاهیم و اندیشه‌هایی وجود دارد که طبق آن به زندگی اقتصادی خود سر و سامان می‌دهند. روش و بینش، دو امر اساسی و مهم در مسئله مکتب اقتصادی در این تعریف است. با دستیابی به چنین الگویی می‌توان برای رفاه جامعه طراحی‌هایی را انجام داد. اقتصاد مقاومتی، مکتب

اقتصادی جمهوری اسلامی ایران است. برای درک بهتر مفهوم اقتصاد مقاومتی، تعاریف اندیشمندان مختلف اقتصادی و مدیریتی در ادامه بیان می‌شود.

پیغامی (۱۳۹۰) معتقد است امروزه جمهوری اسلامی در حوزه‌های اقتصادی خود با مسائل یا مفاهیمی مواجه است که به هیچ‌عنوان تاکنون چه در عرصه نظر و در کتابهای درسی و چه در عرصه عمل و تجارب بشری، مشابه و مابه‌ازای واقعی نداشته است. بنابر این، خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و ابتکار و نظریه‌پردازی و الگوسازی در این عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که علم استکبارستیزی را برپا کند، نیازمند چنین الگوهای است. یکی از این مفاهیم، «اقتصاد مقاومتی» است. در عین حال باید گفت اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که تهدیدها را تبدیل به فرصت کرده و اساساً اقتصاد مقاومتی را از اقتصاد حمایتی تفکیک می‌کند. در اقتصاد حمایتی موضوع این است که کشور ضعیف از صنایع خود در برابر کشور قوی باید حمایت کند؛ اما در اقتصاد مقاومتی به نظامی اندیشیده می‌شود که وقتی در برابر تهدید قرار می‌گیرد رشد می‌کند و حتی بالاتر از آن جهش می‌کند. اقتصاد مقاومتی حالت ویژه‌ای از نظام اقتصاد اسلامی است که هدف اصلی آن امنیت، استقلال و خودکفایی اقتصادی کشور است. (میرمعزی، ۱۳۹۲)

قوامی اقتصاد مقاومتی را متفاوت از ریاضت اقتصادی می‌داند و معتقد است اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که بر محور تولید داخلی شکل می‌گیرد و همچنین معتقد است که این مفهوم، ریشه قرآنی دارد (ر.ک. به: فصلت: ۳۰؛ جن: ۱۶؛ هود: ۱۳-۱۲؛ و شورا: ۵۰). (قوامی، ۱۳۹۱)

علیزاده معتقد است اقتصاد مقاومتی مهندسی اقتصاد در وضعیت خاصی است که این وضع خاص، یا ناشی از تکانه‌های اقتصادی اجتماعی داخلی است یا ناشی از تحریمها و خصومت‌های خارجی. وی همچنین بیان می‌دارد که اقتصاد مقاومتی پنج رکن اساسی دارد که عبارتند از: عدالت اجتماعی، عزت و اقتدار اقتصادی، رشد و آبادانی، استقلال و اقتدار در عرصه علم و فناوری و ناهمسویی منافع جامعه اسلامی با منافع قدرتهای بزرگ اقتصادی. (علیزاده، ۱۳۹۱)

دانش‌جعفری علت اصلی طرح مسئله اقتصاد مقاومتی را تحریمهای اقتصادی غرب علیه ایران می‌داند. وی معتقد است اقتصاد مقاومتی الگویی است که بتواند در زمان تحریم، اداره اقتصادی کشور را حفظ و بدون مشکل، امورات اقتصادی کشور را مدیریت کند. (دانش‌جعفری، ۱۳۹۱)

درخشان معتقد است دو نگاه به مفهوم اقتصاد مقاومتی وجود دارد. در نگاه کوتاه‌مدت، اقتصاد مقاومتی به معنی مقاوم‌سازی اقتصاد در برابر تحریمها و تکانه‌های جهانی است؛ اما در نگاه بلندمدت، الگویی جدید و سیستمی است که بتواند برای مقابله با فشارها، ظرفیتهای جدیدی را فعال کند. وی همچنین معتقد است تحولی که در نظام سیاسی در زمان انقلاب در کشور اتفاق افتاد، باید در حوزه اقتصاد تکرار شود و اقتصاد مقاومتی در نگاه بلندمدت الگویی تحول‌یافته نظام اقتصادی کشور است. (درخشان، ۱۳۹۱)

معصومی‌نیا اقتصاد مقاومتی را مکانیزم شناسایی حوزه‌های فشار و تحریم و کنترل آن فشارها می‌داند و معتقد است اقتصاد مقاومتی با اقتصاد ریاضتی تفاوت ماهوی دارد. در اقتصاد مقاومتی بر خلاف اقتصاد ریاضتی، حقوقها کاهش پیدا نمی‌کند، بلکه تأکید بر استفاده از تمام ظرفیتهاست. (معصومی‌نیا، ۱۳۹۱)

تاری نیز بر این نکته تأکید می‌کند که اقتصاد مقاومتی یک بحث دفاعی صرف نیست، بلکه ناظر بر تقویت بنیه اقتصادی است. در اقتصاد مقاومتی نیز شاخصهای عمومی اقتصادی مطرح است و باید مورد توجه قرار بگیرد. شناسایی فرصتها رکن اصلی اقتصاد مقاومتی است. (تاری، ۱۳۹۱)

سیدنورانی کلیدی‌ترین مؤلفه اقتصاد مقاومتی را استقلال (سیدنورانی، ۱۳۹۲) و فیروزآبادی، پیشرفت در عین تحریم و شرایط سخت را کلیدی‌ترین عنصر اقتصاد مقاومتی می‌داند. (فیروزآبادی، ۱۳۹۲)

نظام دانشگاهی کشور نیز به عنوان یکی از زیرساختهای توسعه کشور، ناگزیر از پرداختن به مقوله توسعه و پیشرفت متناسب با الگوی کلی توسعه یا پیشرفت جامعه است. این معنا در نظام علمی و دانشگاهی اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند؛ زیرا از طرفی خود نظام دانشگاهی متأثر از الگوی توسعه است و از طرف دیگر، زیرساخت الگوی توسعه متأثر از نظام علمی و دانشگاهی است. از این حیث، به کارگیری الگوی اقتصاد مقاومتی در فضای علمی و دانشگاهی کشور نیز یک ضرورت برای توسعه عمومی کشور است. اقتصاد مقاومتی می‌تواند کارآمدی و اثرگذاری نظام دانشگاهی کشور را ارتقا بدهد و این کارآمدی بر دیگر عناصر مدیریت اقتصاد کشور تأثیر بگذارد. چگونگی این فرایند و مؤلفه‌های اثرگذار آن، موضوع تحقیق حاضر است.

ج) پیشینه تحقیق

در پیشینه هر تحقیقی لازم است سوابق تحقیق و نمونه‌های مشابه آن در داخل و خارج از کشور بررسی شود. با توجه به عنوان تحقیق و به دلیل دو مؤلفه دانشگاه اسلامی و نیز اقتصاد مقاومتی، عملاً تحقیقی در خارج از کشور وجود ندارد که بتواند به فرایند تحقیق حاضر کمک کند. در داخل کشور نیز در تحقیقات و مطالعات گسترده صورت گرفته، دانشگاه اسلامی از منظر مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی بررسی نشده است. تحقیقات قابل استفاده برای تحقیق حاضر تحقیقاتی بوده‌اند که به صورت مجزاً مفهوم اقتصاد مقاومتی یا مفهوم مدیریت راهبردی به ویژه مدیریت راهبردی در حوزه دانشگاه را بررسی کرده‌اند که در تحقیق حاضر از آن‌ها استفاده شده است.

د) سؤال تحقیق

مؤلفه‌های مدیریت راهبردی دانشگاه اسلامی مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی چیست؟ به عبارت دیگر؛ الگوی مدیریت راهبردی در فضای دانشگاهی که مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی در گفتمان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت شکل گرفته باشد، چه مؤلفه‌هایی دارد؟

ه) روش‌شناسی تحقیق

تحقیقات علمی بر اساس چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز به دو دسته تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی) و تحقیق آزمایشی تقسیم می‌شود. تحقیق توصیفی شامل مجموعه روشهایی است که هدف آنها توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد (سرمه و دیگران، ۱۳۷۹: ۸۱). محققان حوزه مدیریت با به کارگیری روشهای کمی (مکتب اثبات‌گرایی) و کیفی (مکتب تفسیری) در حوزه‌های مختلف به پژوهش می‌پردازند. در تحقیق حاضر از پارادایم تفسیری یا طبیعت‌گرایانه و از دسته روشهای کیفی، روش خبره‌سنجی با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای تم استفاده شده است.

۱. روش جمع‌آوری اطلاعات

مهم‌ترین روشهای گردآوری اطلاعات در تحقیق حاضر عبارتند از:

مطالعات کتابخانه‌ای: برای گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات موضوع تحقیق، از منابع نوشتاری، مقالات، کتابهای مورد نیاز و نیز از طریق شبکه جهانی اطلاعات استفاده شده است.

تحقیقات میدانی: به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات برای تجزیه و تحلیل، از روش مصاحبه عمیق

استفاده شده است. دلیل اصلی انتخاب روش مصاحبه، عدم وجود تحقیقات میدانی قبلی در زمینه اقتصاد مقاومتی و نسبت آن با نظام علمی کشور است. مصاحبه یک رویکرد جمع‌آوری اطلاعات است که به دنبال خلق یک فضای شنیداری است که در آن معانی از طریق تعامل متقابل و خلق همزمان از دیدگاههای کلامی در جهت علایق دانش علمی ساخته می‌شود. (هس-بیر^۱ و همکاران، ۲۰۰۴)

۲. پایایی و روایی مصاحبه

در تحقیق حاضر برای محاسبه پایایی باز آزمون، از بین مصاحبه‌های انجام گرفته، سه مصاحبه انتخاب شده و هر کدام از آنها در یک بازه زمانی مشخص، دوبار کدگذاری شده‌اند. نتایج حاصل عبارت است از:

1. Hesse-Biber

جدول ۱: جدول محاسبه پایایی آزمون

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی باز آزمون (درصد)
۱	دوم	۱۱۰	۵۰	۵	۹۰.۱
۲	هفتم	۹۸	۴۱	۳	۸۳.۶
۳	دهم	۸۸	۳۹	۳	۸۸.۶
	کل	۲۹۶	۲۴۰	۱۱	۸۷.۸

همان طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، تعداد کل کدها در فاصله زمانی مورد نظر برابر با ۲۹۶ و با توجه به فرمول مورد نظر، درصد پایایی مصاحبه برابر ۸۷.۸ است. با توجه به اینکه درصد محاسبه شده بیشتر از ۶۰ درصد می‌باشد، قابلیت اعتماد و پایایی مصاحبه مورد تأیید است. برای تحصیل روایی، دقت لازم در کلیه مراحل انتخاب موضوع، موقعیت مصاحبه، نسخه برداری، تحلیل و گزارش دهی لحاظ شد.

۳. جامعه آماری، نمونه آماری و حجم نمونه و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

جامعه آماری در پژوهش حاضر خبرگان می‌باشند که می‌توان به صورت کلی آنها را دو دسته کرد: خبرگان عرصه علم و فناوری که با ادبیات اقتصاد مقاومتی آشنایی دارند و خبرگان و اساتید اقتصادی و مسلط به اقتصاد مقاومتی که در سطح راهبردی علم و فناوری تجربه یا تخصص دارند.

در روشهای کیفی و در فرایند مصاحبه نمی‌توان از ابتدا تعداد دقیق مصاحبه‌شوندگان را مشخص کرد و معلوم نیست پدیده مورد نظر در چه سطحی به صورت کامل شناسایی خواهد شد. جمع‌آوری اطلاعات باید تا زمانی که تحقیق به نقطه اشباع^۱ برسد ادامه یابد. به عبارتی؛ جمع‌آوری اطلاعات تا جایی ادامه می‌یابد که اطلاعات جدید جمع‌آوری شده، با اطلاعات قدیمی جمع‌آوری شده تفاوتی نداشته باشد. در همین رابطه، لینکلن و گوبا اظهار می‌کنند در یک مطالعه دقیق که با دقت طراحی و اجرا شده، می‌توان با حدود ۱۲ شرکت‌کننده به نقطه اشباع رسید. وال^۱ نیز معتقد است هنگامی که هدف از مصاحبه کشف الگوی جدید است، با توجه به زمان و محدودیت‌های طبیعی، حجم نمونه مطلوب بین عدد ۵ تا ۲۵ خواهد بود. (وال، ۱۹۹۶: ۱۰۱)

در تحقیق حاضر برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری گلوله برفی^۳ استفاده شده است. در تکنیک گلوله برفی، هر شرکت‌کننده در پژوهش، محقق را به شرکت‌کنندگان دیگر راهنمایی می‌کند و همین‌طور ادامه می‌یابد (بالتر، ۲۰۱۲: ۶۰) و این فرایند تا زمانی که داده جدیدی اضافه نشود و اطلاعات تبدیل به داده‌های تکراری شوند، ادامه می‌یابد. در تحقیق حاضر حجم نمونه اولیه و مورد شناسایی شده ۲۰ مصاحبه بود که در ضمن مصاحبه‌ها با استفاده از روش گلوله برفی تعداد افزایش یافت و در نهایت به ۲۵ شرکت‌کننده رسید. به عبارت دیگر؛ با انجام مصاحبه اختصاصی با ۲۵ نفر حول موضوع، تمامی داده‌های مورد نظر جمع‌آوری شد. در تحقیق حاضر، از تکنیک

1. Saturation
2. Kvale
3. Snowball Sampling
4. Balter

تحلیل تم برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها استفاده شده است. مؤلفه اصلی تکنیک تم، شناسایی و بیان الگوها یا تم‌های موجود در میان داده‌هاست.

و) یافته‌های تحقیق

پس از انجام مصاحبه‌ها و تجزیه تحلیل داده‌ها و گزاره‌های برآمده از آن با استفاده از تکنیک تم، ده مؤلفه به عنوان یافته‌های تحقیق استخراج شد که با نظم زمانی و به ترتیب اولویت اجرایی، در ادامه ارائه می‌شود.

۱. ادراک اهمیت بهبود مدیریت راهبردی در حوزه علم و فناوری

یکی از عوامل تأثیرگذار در مدیریت راهبردی کشور، درک اهمیت و ضرورت حوزه علم و فناوری و اثراتی است که بر سایر حوزه‌های مدیریتی کشور می‌گذارد. اگر اهمیت و ضرورت حوزه علم و فناوری به درستی درک شود، نیاز به بهبود مبانی و الگوهای مدیریتی آن نیز موضوعیت پیدا می‌کند و کمبودهای جاری بهتر احساس می‌شود. این اولین تم استخراج شده از گزاره‌هاست که خود از مفاهیم ذیل تشکیل شده است. (جدول ۲)

جدول ۲: تم ادراک اهمیت بهبود مؤلفه‌های مدیریت راهبردی

تم	مفهوم	گزاره (کد)
ادراک اهمیت بهبود مؤلفه‌های مدیریت راهبردی حوزه علم و فناوری	توجه به اهمیت حوزه علم و فناوری	لزوم درک اولویت حوزه علم و فناوری
		در نظر گرفتن حوزه علم و فناوری به عنوان لوکوموتیو صنعت
		توجه به پیامدهای مثبت ملی و غرور آفرین در پیشرفت‌های علمی
		توجه به علم به عنوان خمیرمایه پیشرفت کشور
		در نظر گرفتن نیاز کشور به علم، به جای نگاه لوکس محور به کالای علم!
		تبیین وابستگی اقتدار سیاسی و نظامی به اقتدار علمی
ادراک اهمیت بهبود مؤلفه‌های مدیریت راهبردی حوزه علم و فناوری	توجه به آسیبها و پیامدهای عدم مدیریت راهبردی کارآمد	محوریت موضوع علم در سند چشم‌انداز کشور
		توجه به شکسته شدن عزم ملی در صورت عدم موفقیت مدیریت علمی
		آسیب وارد شدن به اکثر زیرساختهای کشور
امکان اجرای الگوهای مدیریت راهبردی موفق	توجه به آسیبها و پیامدهای عدم مدیریت راهبردی کارآمد	وابستگی کشور به تأمین نیازهای اساسی به خارج از کشور
		ماندن در تحریم و اجبار تسلیم شدن در برابر زیاده‌خواهی‌های کشورهای دیگر
		بررسی تجربه کشورهای موفق دنیا
		اهمیت برنامه‌ریزی در موفقیت الگو
		اهمیت توجه به الگوهای بومی
		وجود نهادهای متولی امر علم و فناوری در کشور
ادراک اهمیت بهبود مؤلفه‌های مدیریت راهبردی حوزه علم و فناوری	توجه به آسیبها و پیامدهای عدم مدیریت راهبردی کارآمد	بررسی نمونه‌های موفق داخلی و دانشگاهی
		وجود نیروی انسانی توانمند و مستعد

با توجه به روشن شدن اهمیت توجه به کمبودها و درک اولویت ارتقای مؤلفه‌های مدیریت راهبردی در حوزه علم و فناوری، استفاده از یک مبانی نظری برای تکمیل و به‌روزرسانی مؤلفه‌های مدیریتی امری حیاتی است.

تم بعدی ادراک اهمیت مراجعه به الگوی اقتصاد مقاومتی، به عنوان مبنای نظری الگوی مدیریت راهبردی حوزه علم و فناوری است.

۲. ادراک اهمیت رجوع به الگوی اقتصاد مقاومتی

مدیریت راهبردی، مدیریت کلان و اصلی کشور در حوزه‌های مختلف است. جهت کلی الگوهای مدیریتی را سیاستهای کلی و اسناد بالادستی کشور مشخص می‌کند. در حال حاضر سیاست کلی توسعه کشور از الگوی اقتصاد مقاومتی تبعیت می‌کند. درک مقتضیات اقتصاد مقاومتی و انسجام همگانی در مدیران حوزه علم و فناوری کشور در راستای سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی، تم دیگری است که در گزاره‌های اکثر خبرگان مورد مصاحبه وجود داشت و در قالب مفاهیم ذیل ساماندهی شده است. (جدول ۳)

جدول ۳: تم ادراک اهمیت رجوع به اقتصاد مقاومتی

مفهوم	تم	گزاره (کد)
اهمیت الگوی اقتصاد مقاومتی	ادراک اهمیت رجوع به الگوی اقتصاد مقاومتی به عنوان مبنای نظری ارتقای الگوی	لزوم توجه به سیاستهای ابلاغی توسط مقام معظم رهبری
		لزوم به روزرسانی الگوهای مدیریتی کشور متناسب با شرایط فشار و تحریم
		ضرورت تبیین عمومی مفهوم اقتصاد مقاومتی
		تبیین ناکارآمدی الگوهای رایج توسعه‌ای در کشور ما
پیامدهای نداشتن الگو یا مبنای نظری مشترک	الگوی اقتصاد مقاومتی به عنوان مبنای نظری ارتقای الگوی	ضرورت داشتن نگاه بلندمدت در مواجهه با تحریمها
		لزوم پرهیز از دوباره‌کاری‌ها و موازی‌کاری‌ها
		ضرورت انسجام تمام نیروها و دستگاهها و هم‌جهتی کلی در جهت سیاستهای کلان
		لزوم جلوگیری از سردرگمی و افسردگی مدیران میانی کشور
اهمیت تسلط مدیران به مفهوم اقتصاد مقاومتی	الگوی مدیریت راهبردی علم و فناوری فعلی	ضرورت پیامز مستمر دغدغه و امید و جهت و هدف برای دستگاههای مختلف کشور
		مدیران باید اقتصاد مقاومتی را فهمیده باشند
		ضرورت پرهیز از اقدامات شعاری و سطحی
		لزوم گفت‌وگو سازی و بومی‌سازی اقتصاد مقاومتی برای مدیران حوزه‌های مختلف کشور
نفی الگوهای توسعه غربی برای پیشرفت کشور	الگوی مدیریت راهبردی علم و فناوری فعلی	ضرورت نقد همه‌جانبه علوم غربی در دانشگاهها به خصوص در رشته‌های علوم انسانی
		لزوم سرمایه‌گذاری برای تحقق جنبش نرم‌افزاری و اجتهاد علمی در محیط‌های علمی
		نقد مبانی مادی و غیر الهی علوم مبتنی بر جهان‌بینی غربی
		ضرورت استفاده از فلسفه و جهان‌بینی اسلامی برای تولید علم نوین

با توجه به اهمیت مفهوم مدیریت راهبردی، ضرورت برنامه‌ریزی و عقلانیت در طراحی و اجرا مشخص می‌شود که در قالب تم بعدی به آن پرداخته شده است.

۳. اهمیت برنامه‌ریزی و عقلانیت صحیح

با توجه به مفهوم برنامه‌ریزی و با استخراج کدهای مرتبط با این موضوع از مصاحبه با خبرگان علمی و اجرایی، مفاهیم ذیل برای این تم به دست آمد. (جدول ۴)

جدول ۴: تم اهمیت برنامه‌ریزی

تم	مفهوم	گزاره (کد)
اهمیت برنامه‌ریزی و عقلانیت اداره	ضرورت برنامه‌ریزی	لزوم داشتن نقشه راه مشخص برای توسعه علم و فناوری
		ضرورت تحلیل تفصیلی اسناد بالادستی به ویژه سند چشم‌انداز در جهت رسیدن به مؤلفه‌های تفصیلی پیشرفت علمی
		لزوم احصای شاخصهای پیشرفت علمی
		جلوگیری از هدررفت منابع
		برنامه‌ریزی جهت تبدیل تهدید عقب‌ماندگی علمی به فرصت پیشرفت علمی
		ضرورت برنامه‌ریزی برای آموزش به مردم
	پیامدهای عدم برنامه‌ریزی	مشخص کردن وضعیت امکانات و منابع در برنامه‌ها و دستورالعملها
		خطر از بین رفتن ظرفیت بالقوه علمی کشور
		خطر از بین رفتن سرمایه‌ها و منابع کشور
	ضرورت استفاده از دانش و تجارب دیگر کشورها	امکان از بین رفتن مؤلفه‌های هویت ملی و فرهنگی
		ضرورت استفاده از تجربیات موفق و غیر موفق کشورهای دیگر دنیا
		لزوم استفاده از طرحهای موفق دنیا
استفاده از تجربیات کشورهای شبیه به ما		
ضرورت آمایش	استفاده از تجربیات کشورهای قطب علمی	
	لزوم داشتن نگاه آمایش‌محور در برنامه‌ریزی	
	ضرورت نیازمحور بودن توسعه علمی کشور	
	لزوم داشتن نگاه منطقه‌ای و دانشگاهی و دانشکده‌ای در تقسیم کار علمی برای کشور	
نظام‌یافته شدن وظایف	استفاده از تجربیات آمایشی کشورهای مختلف در برنامه‌ریزی	
	ضرورت برنامه‌ریزی ذیل اسناد بالادستی خصوصاً نقشه جامع علمی کشور	
	تعیین وظایف و نقشها برای سازمانها و دانشگاهها در الگوی مدیریت راهبردی علمی	
	مشخص کردن	
	جلوگیری از کلی‌گویی و اجرای برنامه‌های شعاری و سطحی	
	جلوگیری از موازی‌کاری و هرج و مرج	
	رعایت سلسله‌مراتب در مدیریت راهبردی	
	عدم دخالت در وظایف دیگر سازمانها و مراکز دانشی	
عقلانیت و دوری از سیاست‌زدگی در علم	ضرورت تکمیل زنجیره کامل علم تا محصول و مشخص شدن وظایف در این زنجیره	
	ضرورت عدم ورود نگاههای سیاست‌زده و سطحی سیاسی در مدیریت راهبردی علمی کشور	
	پرهیز از سیاست‌زدگی در عزل و نصبها در مناصب مدیریتی علمی کشور	
		ضرورت داشتن نگاه صحیح میان علم و سیاست و داشتن تحلیل کلان سیاسی در عین سیاست‌زده نبودن

علاوه بر ضرورت داشتن نگاه عقلانی صحیح و برنامه‌ریزی هدفمند در جهت مدیریت راهبردی موفق، ساختارسازی نیز دارای ضرورت بسیار است. ساختارها و نظامات، بستر اجرای برنامه‌ریزی‌اند که باید در متن توجه قرار گیرند. تم بعدی که از مصاحبه با خبرگان استخراج شده، ضرورت ساختارسازی است که به همراه مفاهیم و گزاره‌های خود در ادامه خواهد آمد.

۴. ساختارسازی و اصلاح ساختار موجود

ساختارهای فعلی کشور توانایی بالایی جهت توسعه علم و فناوری کشور را ندارند. نظام اولویت‌بندی نشده، عدم هماهنگی، عدم اطلاع‌رسانی‌های لازم و سنگینی و بوروکراتیک بودن ساختارها، از جمله مشکلات اصلی در ساختارهای فعلی کشورند. اصلاح این ساختارها تأثیر مهمی در مدیریت راهبردی علم و فناوری خواهد داشت. این تم به همراه مفاهیم ذیل از مصاحبه با خبرگان علمی اجرایی کشور به دست آمده است. (جدول ۵)

جدول ۵: تم ساختارسازی

تم	مفهوم	گزاره (کد)
ساختارسازی و اصلاح ساختار موجود	ایجاد هماهنگی	ایجاد هماهنگی میان دستگاه‌های علمی کشور
		ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی به روز میان تمام فعالین علمی کشور
		ضرورت رفع عدم هماهنگی‌های دستگاه‌های علمی و اجرایی کشور
		لزوم ایجاد نظام ارتباط و وظایف میان مراکز علمی و صنعتی
		رفع ترس از بین رفتن استقلال نهادها در صورت ایجاد هماهنگی
		امکان تقسیم کار میان اهداف و وظایف
		ایجاد فرماندهی علمی واحد
		ایجاد فرماندهی واحد فناوری
		ایجاد هماهنگی میان فرماندهی واحد و سایر بخشها
		تدوین قوانین و سیاستهای صحیح
وجود قوانین زیاد، غیر کاربردی و دست و پاگیر		
وجود سیاستهای غیر حمایتی		
وجود سیاستها و قوانین مخرب برای کار علمی		
وجود قوانین آسان وارداتی فراوان در حوزه علمی و فناورانه		
عدم وجود حمایت‌های صادراتی و نگاه بین‌المللی در حوزه علمی		
وجود تعارضات قانونی میان دستگاه‌های مختلف		
فقدان وجود تعریف مشخص و کاربردی از مدیریت راهبردی علم و فناوری		
فقدان تدوین قوانین ناظر بر سیاستهای اقتصاد مقاومتی		
فقر قوانین نظارتی و کنترلی		
ایجاد حمایت مالی	وجود منابع لازم برای مطالعه پیرامون الگوهای نوین مدیریت راهبردی در علم و مطالعه پیرامون اقتصاد مقاومتی و فقر مالی جهت طراحی و اجرای پروژه‌های پایلوت و نمونه تأمین بودجه با دقت و با نظام اولویت‌بندی تخصیص بودجه بر مبنای الگوی آمایش تدوین شده تخصیص بودجه‌های علمی و تحقیقاتی برای اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی تعریف حمایت‌های مالی از پایان نامه‌ها و پروژه‌های جدید و کارآمد دانشگاهی تخصیص بودجه اول کشور به مقوله علم و فناوری و ضرورت ورود نگاه دانشی به تمام عرصه‌های مدیریتی کشور	وجود منابع لازم برای مطالعه پیرامون الگوهای نوین مدیریت راهبردی در علم و مطالعه پیرامون اقتصاد مقاومتی
		فقر مالی جهت طراحی و اجرای پروژه‌های پایلوت و نمونه
		تأمین بودجه با دقت و با نظام اولویت‌بندی
		تخصیص بودجه بر مبنای الگوی آمایش تدوین شده
		تخصیص بودجه‌های علمی و تحقیقاتی برای اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی
		تعریف حمایت‌های مالی از پایان نامه‌ها و پروژه‌های جدید و کارآمد دانشگاهی
		تخصیص بودجه اول کشور به مقوله علم و فناوری
		ضرورت ورود نگاه دانشی به تمام عرصه‌های مدیریتی کشور
		لزوم شناخت دانش به عنوان مزیت رقابتی اصلی و ساختارسازی بر مبنای آن
		به وجود آوردن انسجام ذهنی و سازماندهی فکری از طریق اولویت دادن به دانش
دانش‌محور شدن ساختارهای کشور		به روزرسانی سیستم‌های جذب نیروی انسانی و ارتقای سازمانی بر مبنای دانش

پس از ادراک اهمیت داشتن الگوی مدیریت راهبردی مشخص و بومی در عرصه علم و فناوری و ادراک اهمیت رجوع به الگوی اقتصاد مقاومتی و پس از تبیین دو تم مهم برنامه‌ریزی و ساختارسازی، تم دیگری در ادامه باید مورد توجه قرار بگیرد که عبارت است از توسعه آموزش.

۵. توسعه آموزش و اصلاح نظام آموزشی و نظام تبلیغاتی

لازم است تا آموزش با تمام جنبه‌های خود مورد توجه قرار گیرد. آموزش، مخاطبان گسترده‌ای از مسئولان را شامل می‌شود. نکته مهم در آموزش آن است که آموزشهای هر گروه مخاطب باید مخصوص همان گروه طراحی شده باشد. نکته مهم در مسئله توسعه نظام آموزشی، اصلاح نظام تبلیغاتی است که در قالب یکی از مفاهیم به آن پرداخته شده است.

جدول ۶: تم توسعه آموزشی

مفهوم	تم
گزاره (کد)	
لزوم تعریف برنامه‌های آموزشی در دو موضوع مدیریت راهبردی علم و فناوری و اقتصاد مقاومتی برای تمامی مدیران و مسئولان اجرایی کشور	آموزش
ضرورت تخصیص بودجه کافی برای امر آموزش	
لزوم توجه نیروی انسانی برای حضور حداکثری و جدی در برنامه‌های آموزشی	
اهمیت آموزش در همکاری دستگاهها و تصمیمات اجرایی کشور	
زنده نگه داشتن مسئله اقتصاد مقاومتی و اهمیت آن در جامعه به وسیله آموزش	آموزش به مسئولان
آموزش ادبیات علم و فناوری برای تمامی مدیران و مسئولان کشور	
آموزش مبانی و ادبیات اقتصاد مقاومتی	
طراحی شاخصهای عملکردی بر مبنای مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی	
ارائه آموزشهای تخصصی و فوق تخصصی با توجه به عناوین و نیازهای سازمانی و بخشی	اصلاح نظام آموزشی
لزوم اجرای طرحهای بنیادین و زیربنایی برای توسعه آموزش	
تبیین مشکلات فراوان نظام آموزشی حاضر	
لزوم پرداختن به نظام آموزشی به صورت اولویت‌دار	
تأثیر فراوان سیستم‌های رسانه‌ای و تبلیغاتی بر جامعه	اصلاح نظام تبلیغاتی
لزوم استفاده از رسانه‌ها برای آموزش	
درگیر کردن ذهن مردم با مفهوم اقتصاد مقاومتی و ادبیات علم و فناوری	
ساخت برنامه‌های تلویزیونی و مستندهای جذاب در حوزه پیشرفت تاریخی ایران	
دانش‌محور کردن نظام تبلیغاتی کشور	
توسعه فرهنگ کار و تلاش بین مردم	
تمرکز بر الگوهای بومی و توان داخلی	
لزوم نفی انحصارگرایی و اقتدارگرایی	
ضرورت توسعه پارکهای علم و فناوری و شرکتهای دانش‌بنیان و مراکز رشد و ...	
ایجاد سیستم‌های رتبه‌بندی و گزینشی و نظارتی بر حسن اجرای سیستم‌های کارآفرینی	
ضرورت ایجاد شفافیت جهت ورود ظرفیتهای دانشجویی و مردمی به عرصه کارآفرینی	

بعد از مفهوم آموزش، مسئله فرهنگ‌سازی عمومی و وجه مردمی بودن حوزه علم و فناوری مورد تأکید است که در ادامه این تم بر مبنای مفاهیم و گزاره‌های خود تبیین می‌شود.

۶. توجه به جایگاه مردم و فرهنگ‌سازی

مردم در پیشبرد حرکت علمی کشور جایگاه ویژه‌ای دارند. اساسا در کشور ما هر مسئله و تغییر اجتماعی مهمی که بخواهد اتفاق بیفتد احتیاج به حضور نیروی عظیم مردمی دارد و این از مزایای الگوی حاکمیتی جمهوری

اسلامی است. اساساً برخی از اقتصاددانان مهم‌ترین رکن اقتصاد مقاومتی را مردم‌محوری آن می‌دانند و اگر در حوزه علم و فناوری نیز تغییر مهمی مورد مطالبه است، تنها با حضور مردم محقق خواهد داشت. حضور مردم نیز عمدتاً از طریق فرهنگ‌سازی‌ها و گفتمان‌سازی‌های عمومی امکان تحقق دارد. به دلیل کثرت گزاره‌های موجود در مصاحبه‌های خبرگان علمی و اجرایی کشور، تم مردم‌محوری و فرهنگ‌سازی نیز با تفصیل مفاهیم زیر تعریف شد.

جدول ۷: تم توجه به جایگاه مردم و فرهنگ‌سازی

تم	مفهوم	گزاره‌ها (کد)
توجه به جایگاه مردم و فرهنگ‌سازی	مردم‌محوری	لزوم توجه به جایگاه و نقش مردم
		تأثیر بسزای آمادگی و پذیرش مردم
		برقراری ارتباط میان مسئولان و توده‌ها
		امکان اجرای سیستم‌های نظارت مردمی و خودکنترلی
		اهمیت ایجاد سیستم‌های مدیریت مردمی نظیر جهاد سازندگی در اوایل انقلاب
	اعتماد و همراهی مردم	تعریف مردم‌محور پیشرفت علمی و توجه به شاخصهای مردمی و عمومی در مدیریت علمی و فناوری در کشور
		افزایش اعتماد مردم از طریق بهبود سیستم‌ها
		لزوم توجه مدیر به همراه کردن مردم
		ارائه گزارشهای مردمی و اطلاع‌رسانی‌های منظم
		ایجاد سیستم‌های کارآمد جذب نظرات مردمی
تقویت باورهای عمومی	تسهیل سیستم علمی در صورت همراهی و مشارکت مردمی	
	تأثیر روحیه و انگیزش مردمی در توان و دغدغه مدیران و مسئولان علمی	
	لزوم سرما به‌گذاری بر روی مشارکتهای مردمی و ارتباطات مردمی	
	تحمل هزینه‌های کمتر در صورت مشارکتهای خودجوش مردمی	
	ایجاد فرهنگ علمی در میان توده‌ها	
مبارزه با فساد	ایجاد نگاه صحیح به مقوله علم و فناوری	
	ایجاد انگیزه در گروه‌های هدف	
	توجه به ریشه‌های فرهنگی مشکلات علمی و فناوری در کشور	
	کمبود فرهنگهای کار جمعی یا فرهنگ نقد در کشور	
	توسعه رویکرد جهادی و مدیریت جهادی	
مبارزه با فساد	ضرورت عزم مبارزه با فساد	
	لزوم ورود مؤلفه فسادستیزی در الگوی شایستگی منابع انسانی مدیران و مسئولان علمی	
	لزوم وضع قوانین سختگیرانه در مقوله فساد	
	ضرورت مبارزه ساختاریافته و حقیقی و غیر شعاری با مقوله فساد	
	ضرورت مبارزه با فساد در کنار مبارزه با فسادهای ساختاری	
مبارزه با فساد	لزوم اولویت دادن نگاه ساختاری در مبارزه با فساد	
	لزوم توسعه سیستم‌های اطلاعاتی و سیستم‌های اطلاعات اقتصادی	
		ضرورت ایجاد شفافیت

مقوله بعدی که در تم‌های استخراج شده به دست آمد، مسئله نیازمحوری و ارتباط نظام علمی با مسائل جاری صنعت و جامعه است. این تم در قالب مفاهیم ذیل ارائه شده است.

۷. نیازمحوری و داشتن نگاه بومی در توسعه علمی

محوری‌ترین کلمه که در توسعه علمی باید مورد توجه قرار بگیرد، کلمه نیاز است؛ نیاز کشور. اساساً مقوله علم و فناوری در کشورهای توسعه‌یافته بر مبنای نیازهای واقعی جوامع خود توسعه‌یافته است و این دلیلی بر عدم

بررسی و تبیین مؤلفه‌های مدیریت راهبردی ... ♦ ۵۱

مطابقت کامل علم غربی برای جامعه ایرانی است. توسعه‌ای که مبتنی بر نیاز نباشد، فایده‌ای برای کشور نخواهد داشت. اساساً نگاه به علم وقتی نگاه به یک کالای لوکس و غیر کاربردی و بی‌ربط به مسائل واقعی کشور باشد، عملاً توسعه علم نیز کمکی به توسعه کشور نمی‌کند.

جدول ۸: تم نیازمحوری و داشتن نگاه بومی

تم	مفهوم	گزاره‌ها (کد)
نیازمحوری و داشتن نگاه بومی در توسعه علمی	ضرورت رویکرد نیازمحوری و داشتن نگاه بومی	لزوم محور قرار دادن نیاز کشور در طراحی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها
		اهمیت پرداختن به مسائل بومی
		ضرورت پرهیز از اقدامات علمی نمادین و غیر کاربردی
		مطالعه تجربیات کشورها در زمینه پرداختن به نیازهاشان
		نقد نگاه لوکس محور به علم
	مسئله‌محوری در سیستم علمی کشور	لزوم توسعه سیستم‌های نیازشناختی
		لزوم تأمین بودجه مورد نظر و صبر لازم برای پرداختن به مسائل کشور
		لزوم پرهیز از اقدامات و نگاههای شعاری و سطحی در عرصه علمی
		ضرورت پرداختن به مسائل واقعی کشور
		ضرورت تدوین نظام مسائل برای حوزه‌های مختلف علوم
ارتباط صنعت و دانشگاه	لزوم تقاضامحور شدن تحقیقات و پروژه‌های دانشگاهی	اصلاح توأمان سیستم عرضه و تقاضا
		ضرورت اطلاع‌رسانی مناسب توانایی‌ها و خروجی‌های دانشگاهی به صنعت
		توسعه دفاتر مشترک صنعت و دانشگاه و تعریف پروژه‌های کاربردی
		لزوم تعریف رابطه‌های بلندمدت و راهبردی به جای رابطه‌های شعاری و سطحی بین دانشگاه و صنعت
		لزوم تقاضامحور شدن تحقیقات و پروژه‌های دانشگاهی
		لزوم سوق صنعت به سمت مسائل دانشی و تخصصی و داشتن نگاه علمی به جای نگاه اقتصادی صرف به مسئله
		ایجاد سامانه‌های اعلام نیاز صنایع برای دانشگاهها
کاربرد شدن تحقیقات دانشگاهی	لزوم تعریف شاخص برای انتخاب پروژه‌های دانشجویی	اطلاع‌رسانی نمونه‌های موفق و مؤثر از همکاری‌های این دو و میزان صرفه‌جویی ارزی برای کشور
		تحول در سیستم‌های ارزیابی پروژه‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاهی
		وضع قوانین حمایتی و تشویقی در راستای حمایت از پروژه‌های کاربردی
اصلاح الگوی مصرف	لزوم ادراک اهمیت اصلاح الگوی مصرف	انجام اصلاحاتی در نظام ارزشیابی دانشجو در دانشگاه مبتنی بر انجام پروژه‌های کاربردی
		لزوم ادراک اهمیت اصلاح الگوی مصرف
		لزوم ادراک و اولویت‌بندی منابع مصرفی کشور اعم از مادی و معنوی و توجه به هر دو
		ضرورت پرهیز از اسراف
		لزوم پرهیز از موازی‌کاری‌ها، کارهای حاشیه‌ای و بی‌اولویت و اقدامات شعاری، سطحی و غیر اثرگذار
		ضرورت مطالعه وضعیت کشورهای موفق و ناموفق جهان در زمینه مدیریت مصرف
		لزوم تدوین قوانین اصلاحی
		لزوم تدوین قوانین و سیستم‌های کنترلی و نظارتی و نظارت دقیق بر حسن انجام آن
ضرورت تعریف سیستم رتبه‌بندی، سیستم تشویقی و حمایتی از تجربه‌های موفق		

مسئله بعدی، خوداتکایی و خودکفایی است که ثمره رویکرد نیازمحوری است. وقتی نظام گسترده علمی و فناوری کشور مبتنی بر نیازهای واقعی کشور و با رویکرد مسئله‌محور و کاربردی سامان یافت، خوداتکایی یا درون‌زایی و خودکفایی یا استقلال در دسترس قرار می‌گیرند. تم بعدی، خودکفایی و خوداتکایی است که در قالب مفاهیم ذیل پدید آمده است.

۸. جهت‌گیری خوداتکایی و خودکفایی

شاید بتوان خوداتکایی و خودکفایی را اصلی‌ترین هدف اقتصاد مقاومتی دانست. هر کشوری در جهان برای دستیابی به اقتدار درونی، باید محتاج کسی نباشد. این مسئله برای کشور جمهوری اسلامی ایران جدی‌تر است. کشور ایران به دلیل انقلاب اسلامی و داعیه ایدئولوژیک خود موجب شده است بزرگ‌ترین کشورهای مادی جهان با او دشمنی کنند و این دشمنی تمامی نخواهد داشت. پس خوداتکایی و بی‌نیازی به کشورهای دیگر دنیا برای این کشور حیاتی است. در مصاحبه با خبرنگار نیز توجه ویژه‌ای به این مسئله شده است، که مفاهیم آن در ادامه ارائه می‌شود.

جدول ۹: تم خودکفایی و خوداتکایی

تم	مفهوم	گزاره‌ها (کد)
جهت‌گیری خوداتکایی و خودکفایی	ضرورت خوداتکایی و خودکفایی	اضطرار کشور به خوداتکا بودن و مستقل بودن
		لزوم قطع امید از پایان دشمنی‌های کشورهای توسعه یافته با جمهوری اسلامی
		لزوم قطع امید از سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای خارجی
		لزوم تمرکز بر الگوهای بومی توسعه
جهت‌گیری خوداتکایی و خودکفایی	مؤلفه‌های درون‌زایی	ضرورت توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی کشور
		ضرورت توجه به فرصت‌های کشور
		لزوم تمرکز بر سرمایه‌های طبیعی و خدادادی و معادن و ...
		لزوم تمرکز بر منابع معنوی نظیر نیروی ایمان، شهادت‌طلبی، ولایت‌مداری و ...
جهت‌گیری خوداتکایی و خودکفایی	مؤلفه‌های استقلال	ضرورت تمرکز بر نیروی انسانی جوان، متخصص و پرکار
		ضرورت بهره‌برداری از تجربه‌های کشورهای مختلف دنیا
		لزوم درک اولویت و اهمیت استقلال اقتصادی
		لزوم ادراک نقش علم و فناوری در ایجاد استقلال اقتصادی
جهت‌گیری خوداتکایی و خودکفایی	مؤلفه‌های استقلال	ضرورت اجرایی شدن مؤلفه‌های درون‌زایی
		لزوم اولویت‌بندی حوزه‌های حیاتی و پرداختن به آنها
		لزوم تأمین خودکفایی در کالاهای اساسی به ویژه غذا و دارو

مؤلفه دیگری که بعد از تم خودکفایی و خوداتکایی باید به آن توجه شود، مسئله برون‌گرایی و دیپلماسی فعال است. نباید به نحوی تلقی شود که الگوی اقتصاد مقاومتی به دنبال ایجاد حصار به دور کشور است، به همین دلیل بلافاصله به مفاهیم برون‌گرایی پرداخته خواهد شد.

۹. برون‌گرایی و دیپلماسی علمی فعال

جهان امروز جهانی بدون مرز است و امکان پیشرفت کشوری بدون تعامل با دیگر کشورهای دنیا وجود ندارد. نکته مهم، در چگونگی برقراری این تعامل است نه در اصل ایجاد تعامل. ابزاری که می‌تواند تعاملی مفید

بررسی و تبیین مؤلفه‌های مدیریت راهبردی ... ♦ ۵۳

برای کشور به وجود آورد، دیپلماسی فعال است که در زمینه علم و فناوری نیز سابقه‌ای طولانی در کشورهای دنیا دارد. در حوزه دیپلماسی علمی مفاهیم ذیر مطرح هستند:

جدول ۱۰: تم برون‌گرایی و دیپلماسی علمی فعال

تم	مفهوم	گزاره‌ها (کد)
برون‌گرایی و دیپلماسی علمی فعال	ضرورت دیپلماسی علمی	لزوم داشتن نگاه جهانی و بلندمدت در عرصه علمی
		لزوم توجه به الگوی موفق دانشگاهها و مراکز علمی معتبر دنیا
		ضرورت درک برون‌گرایی به عنوان تنها مسیر مدیریتی امروز جهان
		تخصیص بودجه برای دیپلماسی علمی در سطح کلان و خرد
	صادرات محصولات و خروجی‌های علمی	وضع قوانین متناسب با تراز مثبت علمی
		لزوم تغییر تراز علمی کشور در میان مدت یا بلند مدت
		لزوم اولویت دادن به درک نیازها و سفارشات علمی بازارهای جهانی
		لزوم جهت دهی سرفصل و الگوی آموزشی مبتنی بر نیازهای جهانی
		ضرورت استانداردسازی فرایند و خروجی‌های علمی
		لزوم اعمال نگاه صادرات‌محور در حوزه علمی در برنامه‌ریزی آمایش علمی
		برقراری روابط دیپلماتیک علمی فعال و توانمند با کشورهای جهان
		انتخاب سفیران علمی کشور حداقل برای کشورهای توسعه یافته
		به روزرسانی قوانین و سیستم‌های کنترل و نظارت بر سفارت خانه‌ها
		برقراری ارتباط بین دستگاههای کلان علمی کشور و دستگاههای دیپلماسی و وزارت خارجه
واردات دانشجویان	ضرورت ادراک اهمیت جذب دانشجویان نخبه خارجی	
	تسهیلگری برگزاری کنفرانس‌ها و همایشهای متعدد علمی و معتبر در سطح جهانی	
	به روزرسانی سیستم‌های جذب دانشجو در دانشگاههای داخلی	
	برقراری ارتباط میان اساتید داخلی و خارجی	
	ضرورت معرفی دانشگاهها و توانمندی‌های علمی کشور از طریق سفارتخانه‌ها در کشورهای جهان	
	برقراری رشته‌های نوین دانشگاهی مبتنی بر ظرفیتهای و مزیت‌های رقابتی کشور	

تم آخری که از گزاره‌های مربوطه استخراج شد، مسئله مهم ایجاد ارزش افزوده و کارآفرینی است. این تم افق مسیر مدیریت راهبردی علم و فناوری را مشخص می‌کند.

۱۰. کارآفرینی و ایجاد ثروت

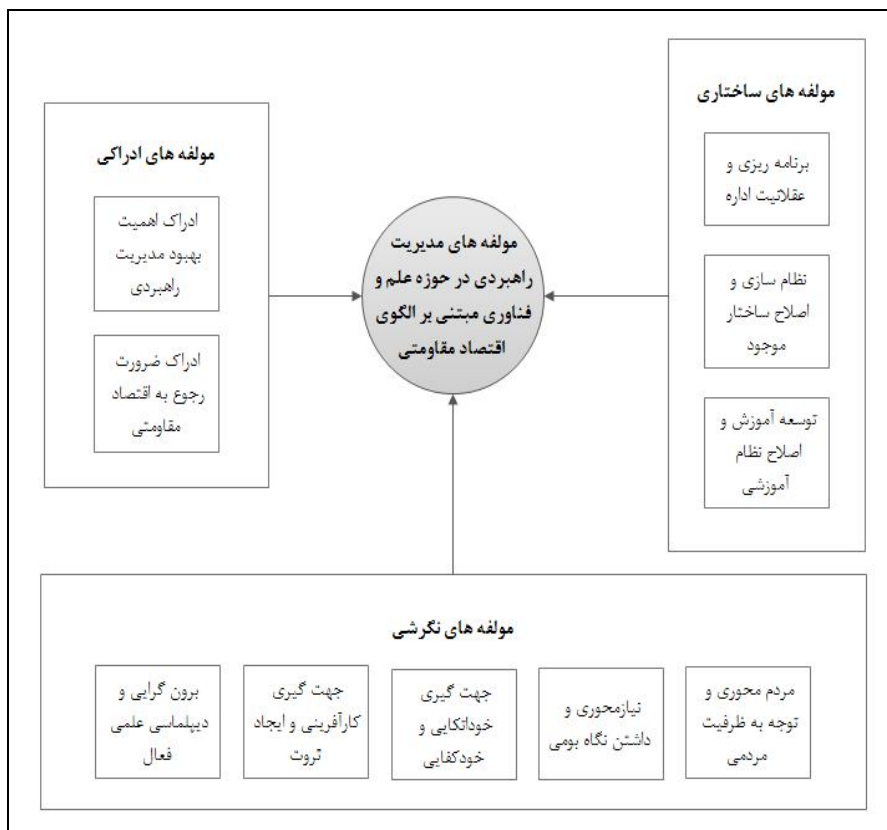
نسل چهارم دانشگاهها را دانشگاههای کارآفرین می‌گویند. دانشگاههای کارآفرین دانشگاههایی اند که علاوه بر آنکه هزینه‌ای را به جامعه و کشور تحمیل نمی‌کنند، بلکه خود برای کشور نیز و در سطح کلان ایجاد ارزش می‌کنند؛ مسیری که حوزه علم و فناوری کشور باید بدان منتهی شود. مفاهیم ذیل حاصل از گزاره‌های مربوطه، عامل ایجاد این تم بوده‌اند:

جدول ۱۱: تم کارآفرینی و ایجاد ثروت

گزاره‌ها (کد)	مفهوم	تم
لزوم توجه به ادبیات علمی دنیا در توسعه علم و فناوری	ضرورت کارآفرینی	کارآفرینی و ایجاد ثروت
ضرورت ادراک نقش دانشگاه در جامعه		
طراحی الگوی مراکز حرفه‌ای و تخصصی و پژوهشکده‌ها		
لزوم توسعه دوره‌های عمومی کارآفرینی و نوآوری در سطح دانشجویی و استادی		
ضرورت ایجاد و توسعه گرایش‌های کارآفرینی و مدیریت خلاقیت و نوآوری		
ضرورت ادراک کارآفرینی به عنوان الگوی پیشرفته و صحیح ارتباط صنعت و دانشگاه	پامدهای عدم کارآفرینی	
عدم ورود مراکز علمی تحقیقاتی کشور به نیازهای واقعی کشور		
عدم توسعه رویکرد مسئله‌محوری		
فقر مالی و کمبود بودجه‌های آموزشی و تحقیقاتی	مؤلفه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم	
فقدان توسعه روابط صنعت با دانشگاه		
استقلال مالی نسبی (و نه کامل) دانشگاهها و مراکز علمی تحقیقاتی		
لزوم اولویت قرار دادن ثروت آفرینی در دستور برنامه‌های علمی فناوری		
ضرورت توسعه فناوری‌های جدید		
ضرورت توسعه الگوهای نوآوری و خلاقیت		
ضرورت به روزرسانی و اصلاح سرفصلهای درسی در جهت کاربردی و بومی کردن آن		
لزوم خلق ارزش افزوده		
لزوم درک نیازها و مسائل واقعی جامعه و تلاش در جهت آن		
لزوم تغییر پایه درآمدی دانشگاهها و نظام علمی فناوری کشور از نفت به مسائل دانشی و فناوریانه		

ز) جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

تنها راه پیشرفت علمی، وجود مدیریت راهبردی و توانمند است که بتواند چالشهای موجود را حل کند. بدون شک این پازل مدیریتی از طریق دانشگاهها باید تکمیل شود. دانشگاه در جامعه اسلامی آشنا با مفهوم اقتصاد مقاومتی، بسط‌دهنده و نظریه‌پرداز گفتمانی آن است. بنابر این، الگوی مدیریتی که در دانشگاه مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید همخوان و همراه با دیگر الگوهای توسعه‌ای کشور باشد. از این رو، ضرورت دارد الگوی توسعه علمی کشور و مؤلفه‌هایی که برای مدیریت راهبردی حوزه علمی به کار می‌رود، شامل مؤلفه‌هایی مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی باشند. اینکه این مؤلفه‌ها کدامند، سؤال اصلی تحقیق است که پس از تحلیل یافته‌های تحقیق، مورد جمع‌بندی و تأیید خبرگان علمی و اجرایی قرار گرفته است. الگوی ذیل، الگوی نهایی حاصل از تحلیل و جمع‌بندی اطلاعات است.

نمودار ۱: مؤلفه‌های مدیریت راهبردی علم و فناوری مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی

پیشنهادها

با توجه نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر، پیشنهادهای ذیل برای سیاستگذاران و مدیران ارشد کشور در حوزه علم و فناوری ارائه می‌شود:

با توجه به اینکه داشتن تحلیل صحیح و به روز از وضعیت علم و فناوری در کشور قدم اول و پیش‌نیاز ادراک اهمیت ارتقای الگوهای مدیریتی در این حوزه است، پیشنهاد می‌شود سامانه‌ای واقع‌بین، برای رصد وضعیت علمی فناوری کشور طراحی شود تا به وسیله آن بتوان به صورت مستمر از وضعیت پیشرفت علمی کشور مطلع شد و کمبودها را شناسایی کرد. این کار اولین قدم در جهت ارتقای وضعیت مدیریت علمی کشور است.

با توجه به عقب‌ماندگی بسیار شدید کشور در حوزه علمی در قبل از انقلاب و با وجود پیشرفتهای علمی و فناوری سالهای اخیر، وضعیت علمی کشور در جایگاه پایسته و شایسته خود قرار نگرفته است. برای جبران این فاصله

لازم است پیشرفت علمی و فناوری در صدر اولویتهای توسعه‌ای کشور قرار گیرد. به عبارت دیگر؛ پیشنهاد می‌شود با استفاده از ابزارهای جریان‌ساز و گفتمان‌ساز نظیر رسانه‌ها، یک مطالبه عمومی در جامعه ایجاد کرد تا مسئله تولید علم و فناوری نافع (تأکید می‌شود نافع) و پیشرفت علمی واقعی (تأکید میشود واقعی) در صدر مسائل کشور قرار بگیرد و در نتیجه سیاستگذاران علم و فناوری، در تدوین سیاستها و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای ملزم شوند بیشترین توجه را به مفهوم اقتصاد مقاومتی معطوف دارند.

پیشنهاد دیگر، فرهنگ‌سازی حول مفهوم اقتصاد مقاومتی برای مسئولان و مدیران کشور است. اگرچه سیاستهای اقتصاد مقاومتی ابلاغ شده است و مسئولان کشور نیز عزم خود را نشان داده‌اند، اما به نظر می‌رسد مفهوم و مبانی اقتصاد مقاومتی در میان طیف گسترده‌ای از ذی‌نفعان هنوز درک نشده است. عدم درک مبانی اقتصاد مقاومتی باعث می‌شود که مسئولان و سیاستگذاران ذیل عنوان اقتصاد مقاومتی برنامه‌هایی را تصویب و اجرا کنند که با روح سیاستهای گفتمان اقتصاد مقاومتی در تناقض است. داشتن برنامه‌های آموزشی و سرفصلهای متأثر از مفهوم اقتصاد مقاومتی، پیشنهادی است که می‌تواند تسهیل‌کننده این فرایند از طریق دانشگاهها باشد.

با توجه به کمبود منابع کشور و لزوم پرهیز از انجام کارهای کم‌بازده یا روی آوردن به رویه سعی و خطا در اداره امور، پیشنهاد می‌شود تجربیات دانشگاههای دیگر دنیا در سطح کلان مورد بررسی دقیق و علمی قرار بگیرد. این بررسی‌ها می‌تواند در سطح مدیران ارشد کشور با کشورهای دیگر انجام پذیرد و از دانش و تجربه آنان استفاده کرد. همین پیشنهاد در بعد داخلی نیز قابل استفاده است. در برخی شهرهای کشور یا در بعضی حوزه‌ها در کشور تجربیات علمی و فنی موفق و خوبی صورت گرفته که نتیجه مدیریتهای خلاق و هوشمند بوده است و برای سایر مدیران کشور می‌تواند الگوی خوبی باشد. بر همین اساس پیشنهاد می‌شود سامانه انتقال تجربیات در بین مدیران علمی فناوری کشور ایجاد شود تا تجربیات مثبت تکرار شود و تجربیات منفی تنها یک بار انجام بگیرد.

با توجه به ضرورت استفاده از ظرفیت عظیم دانشگاهی، ایجاد سامانه‌های دریافت ایده و نظرات خلاقانه می‌تواند اقدامی در جهت مشارکت و اعتماد بیش از پیش بدنه‌های دانشگاهی و سیستم مدیریتی باشد.

با توجه به اهمیت مقوله مدیریت راهبردی علم و فناوری و نیز اقتصاد مقاومتی، پیشنهاد می‌شود گرایشهای تخصصی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری، با محوریت تعریف تحقیقات مرتبط طراحی شود، تا مباحث علمی به صورت تخصصی و مستمر مورد بحث قرار گیرد و زمینه پیشرفت نظری و نظریه‌پردازی در این حوزه (که پیش‌نیاز پیشرفت عملی است) را برای کشور فراهم آورد.

با توجه به تأثیر نظام آموزشی در تربیت مدیران آینده کشور، پیشنهاد می‌شود نظام آموزشی به ویژه قابلیت نظام آموزش عالی برای تربیت مدیران حرفه‌ای آشنا با گفتمان اقتصاد مقاومتی با تمام ابعاد مورد بررسی کارشناسی قرار گیرد تا ضعفها و کمبودهای آن مشخص شده و تلاش شود با اصلاحاتی ضعفها را برچید. برگزاری همایشها و کنفرانسهای علمی، عمومی و چالشی (و نه شعاری) می‌تواند بیشترین کمک را در شناخت مشکلات و جمع‌آوری نظرات و پیشنهادها پیرامون اصلاح نظام آموزشی مدیران در کشور فراهم کند. برگزاری همایشهای نقادانه و تخصصی ابزاری قدرتمند برای رسیدن به الگوهای جایگزین است که سیاستگذاران کشور می‌توانند از آن استفاده کنند.

Archive of SID

منابع

- پیغامی، عادل (۱۳۹۰). «مقاومت اقتصادی یا اقتصاد مقاومتی؛ نوشتاری پیرامون اقتصاد مقاومتی»: <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=20551>
- دانش جعفری، داوود (۱۳۹۱). «تأملی در باب اقتصاد مقاومتی». جزوه آموزشی.
- سیدنورانی (۱۳۹۲). «تأملاتی در موضوع اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- علیزاده (۱۳۹۲). «تأملاتی در موضوع اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- فیروزآبادی، مرتضی (۱۳۹۲). چند نکته در باب اقتصاد مقاومتی. تهران: سازمان پدافند غیر عامل: ۱۲۹-۱۱۹.
- قوامی (۱۳۹۱). «چستی اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- درخشان (۱۳۹۱). «چستی اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- معصومی نیا (۱۳۹۱). «چستی اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- تاری (۱۳۹۱). «چستی اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- میرمعزی (۱۳۹۱). «چستی اقتصاد مقاومتی». نشست تخصصی اقتصاد مقاومتی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- سرمد، زهره. بازرگان، عباس. حجازی، الهه (۱۳۸۵). «روش های تحقیق در علوم رفتاری»: نشر آگه.
- Alizadeh (2013). "Reflections on the Economy of Resistance". *Resistance Economy Session*. Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Danesh Jafari, Davood (2012). "Reflections on the Strength of the Economy". Pamphlet.
- Firuzabadi, Morteza (2013). *A Few Points on the Strength of the Economy*. Civil Defense Organization Publishing, P. 119-129.
- Hasse-Biber, Sharlene Nagy; Leavy (2004). *Approaches to Qualitative Research*. New York: Oxford University Press.
- Kvale, Sreinar (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitive Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mir-Moezy (2013). "The Nature of the Strength of the Economy". *Meeting Resistance Economy*. Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Peigham, A. (2011). "Economic Strength or Resistance Economy, the text of the Message on the Economy Resistive Doctor": <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=20551>.
- Said Noorani (2013). "Reflections on the Economy of Resistance". *Resistance Economy Session*. Tehran: Allameh Tabatabai University.

